

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳԵՐԱԿԱ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

ԽԱՉԱՏՈՒՐՅԱՆ Ա.Վ.

Երկրի տնտեսության և հանրային կյանքի զարգացումը սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական մարտահրավերներին արձագանքելու և լուծումներ փնտրելու շարունակական գործընթաց է, որի հաջողությամբ են պայմանավորված պետության և հասարակության առաջընթացը և դրա քանակական ու որակական հատկանիշներն ու ցուցանիշները: Այդ մարտահրավերներից պետք է ընտրել առավել կարևորները և առանցքայինները, քանզի ցանկացած իշխանության ռեսուրսների սահմանափակության պատճառով դրանց բոլորին և միաժամանակ արձագանքելը և լուծում տալը ոչ միայն իրատեսական չէ, այլև գործնականում անհնար է: Ուստի անհրաժեշտ է առանձնացնել այն գերակա խնդիրները, որոնք պետք է դառնան վարվող տնտեսական քաղաքականության բաղկացուցիչները¹:

Ներկայումս ՀՀ-ում հանրային հնչեղություն ունեցող այդպիսի գերակա ուղղություններն են՝ գործարարի հանրային կերպարի ձևավորումը և արմատավորումը², տնտեսության վրա ազգային առանձնահատկությունների ազդեցության հաշվի առնելը³ և հանրապետության փոքր ու միջին քաղաքներում փոքր և միջին ձեռնարկությունների (ՓՄՁ) զարգացումը⁴:

¹ Загадки экономического роста: движущие силы и кризисы – сравнительный анализ, М., 2015, с. 19-23, 63-145.

² Բիզնեսի բարոյականության և սոցիալական պատասխանատվության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, Ե., 2015, էջ 7-31:

³ Հովսեփյան Վ., Եղիազարյան Մ., Ազգային տնտեսություն (ուսումնական ձեռնարկ), Ե., 2014, էջ 6-21:

⁴ Предпринимательство. Учебник под ред. Лапуста М. Г., М., 2009, с. 5-27.

1. Գործարարի հանրային կերպարի ձևավորումը և արմատավորումը (հայ գործարարի բարոյական կոդեքսի և գործարար վարքի կանոնների ընդունումը)

Ձեռնարկատիրական գործունեության և տնտեսության զարգացման համար անհրաժեշտ արդար, հավասար մրցակցային պայմանների ձևավորման ուղղությամբ իշխանությունների կողմից ձեռնարկվող քայլերը դեռևս արդյունավետ չեն և չեն տալիս ցանկալի արդյունք, ի թիվս այլոց, նաև հետևյալ պատճառներով՝

- հայ գործարարների և անհատ ձեռնարկատերերի ճնշող մեծամասնությունը չունի արդար և հավասար մրցակցային պայմանների ապահովման ու պահպանման կարևորության գիտակցությունը, և նրանցից շատերը ձգտում են իրենց մրցունակությունը բարձրացնել ստվերային գործունեությամբ՝ խուսափելով արդար մրցակցությունից,

- հասարակության, ավելի ստույգ՝ ժողովրդի լայն խավերի մեջ դեռևս չեն ձևավորվել գործարարի և անհատ ձեռնարկատիրոջ նկարագրի ու գործունեության չափանիշների վերաբերյալ իրական շուկայական տնտեսությանը համապատասխանող պահանջներ,

- նույնիսկ հակաօրինական գործունեությամբ զբաղվող որևէ անձ կարող է իրեն գործարար համարել, ներկայանալ և հասարակության ու հանրային իշխանության մարմինների որոշ ներկայացուցիչների կողմից ընդունվել որպես անհատ ձեռնարկատեր,

- տնտեսության գրեթե ոչ մի ճյուղում չկան ինքնակարգավորվող կազմակերպություններ, որոնք կսահմանեն որոշակի պահանջներ իրենց անդամների գործունեության նկատմամբ և կհետևեն դրանց իրականացմանը: Առկա ասոցիացիաներն ու միությունները հիմնականում զբաղվում են միայն իրենց խմբակային, առավելապես կազմակերպիչների կամ մի քանի խոշոր անդամների շահերի ներկայացմամբ ու պաշտպանությամբ:

Վերը նշված բացասական երևույթները նվազեցնելու, ձեռնարկատիրական գործունեության համար հավասար մրցակցային պայմաններ ստեղծելու, հասարակական պահանջի ձևավորման և ձեռնարկատերերի ու գործարարների կողմից դրան համահունչ շարժում ապահովելու նպատակով առաջարկում ենք՝

- տնտեսական գործունեության առանձին ոլորտներում ստեղծել «մեկ անդամ՝ մեկ ծայն» սկզբունքով գործող ճյուղային և մասնագիտական ինքնակարգավորվող կազմակերպություններ, որոնք, իրենց

անդամների միասնական օրինական շահերը ներկայացնելուց ու պաշտպանելուց բացի, առաջին հերթին, պետք է սահմանեն անդամակցության սկզբունքներ և ներքին միասնական չափանիշներ իրենց անդամների գործունեության վերաբերյալ, վերահսկեն դրանց պահպանումը, իրենց անդամների համար ապահովեն հավասար մրցակցային պայմաններ, երաշխավորեն նրանց հաճախորդների օրինական շահերի պահպանումը և այլն,

- մշակել և ինքնակարգավորվող կազմակերպությունների միջոցով առանձին ճյուղերում ու ոլորտներում ընդունել արդար մրցակցության և միասնական պրակտիկայի կանոններ, ինչպես նաև տվյալ ոլորտում գործարարի ու մասնագետի բարոյական կոդեքսն ու պրոֆեսիոնալ վարքի կանոնները,

- ստեղծել ինքնակարգավորվող կազմակերպությունների ինքնակարգավորվող միություն, որի հիմնական խնդիրը պետք է լինի հայ գործարարների և անհատ ձեռնարկատերերի համար ընդհանրացված արդար մրցակցության և միասնական պրակտիկայի կանոնների, ինչպես նաև հայ գործարարի բարոյական կոդեքսի ու պրոֆեսիոնալ վարքի կանոնների ընդունումն ու դրանց արմատավորումը,

- ապահովել վերը նշված խնդիրների լուծման ուղղությամբ հասարակական հստակ պահանջի և սկզբունքային դիրքորոշման ձևավորումը՝ զանգվածային լրատվության միջոցների, հասարակական քաղաքական կազմակերպությունների և հանրային իշխանության բոլոր մարմինների համաձայնեցված և նպատակաուղղված գործողությունների միջոցով:

2. Հայաստանի Հանրապետության վրա ազգային առանձնահատկությունների ազդեցության հաշվի առնելը

Երկրի տնտեսության պետական կարգավորման և առանձին տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կազմակերպման համար հանրահայտ շուկայական սկզբունքների ու կառուցակարգերի մեխանիկական կրկնօրինակումը հղի է անկանխատեսելի հետևանքներով՝ առանց տնտեսության զարգացման երկարաժամկետ (առնվազն 10 տարի) ծրագրի ճշգրտման և ազգային առանձնահատկությունների հաշվառման:

Պակաս վտանգավոր չեն նաև բազմաթիվ երկրներում արդյունավետորեն կիրառված և երկարամյա դրական փորձաքննություն անցած հանրահայտ շուկայական սկզբունքային հիմնադրույթների խեղաթյու-

րումներն ու դրանց կիրառումից փաստացի խուսափելը՝ ազգային առանձնահատկությունների բացարձակացման և անհարկի շահարկումների պատճառով:

Ըստ էության, վերը նշված իրավիճակն է տիրում Հայաստանում: Մենք կարծես թե որդեգրել ենք շուկայական տնտեսական համակարգը: Սակայն չենք ճշգրտել դրա առանձնահատկություններն ու լիարժեք ուրվագծերը: Չունենք երկրի տնտեսության զարգացման երկարաժամկետ (առնվազն 10 տարի) ծրագիր, չենք ընդունել շուկայական տնտեսության կայացման համար անխուսափելի բազմաթիվ օրենքներ և սկզբունքներ: Ընդունված օրենքներից ու կիրառվող շուկայական կառուցակարգերից շատերն անհաջող նմանակումներ են:

Այս ամենը տարիներ շարունակ տեղի է ունենում ազգային առանձնահատկությունների լրիվ անտեսմամբ կամ բացարձակացմամբ, հաճախ տեղի-անտեղի հիշատակելով ու անհարկի շահարկելով՝ ըստ էության, առանց ուսումնասիրելու, բնորոշելու, դասակարգելու և հիմնավորված կերպով հաշվի առնելու այդ առանձնահատկությունները:

Փաստորեն, հայ ժողովրդի ազգային բազմաթիվ առանձնահատկություններ, երկրի տնտեսության զարգացման և ժողովրդի բարեկեցության բարձրացման նպատակով, բնավ չեն օգտագործվում որպես խթանիչ գործոններ: Մյուս կողմից, երկրի տնտեսության հանրային կառավարման ներկայիս համակարգն ու կառուցակարգերը, ինչպես նաև առանձին տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կազմակերպման սկզբունքները չեն կարող վերացնել տնտեսության զարգացման վրա ազգային բնավորության որոշ գծերի բացասական ազդեցությունը:

Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ առաջարկում ենք իրականացնել երկրի տնտեսության հանրային կառավարման և առանձին տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության արդյունավետության վրա ազգային առանձնահատկությունների ազդեցության և դրա հնարավորությունների համեմատական ուսումնասիրություն: Այս հարցում հատկապես կարևոր են՝

- տնտեսության զարգացման շուկայական սկզբունքներ որդեգրած մի շարք հատկանշական երկրների փորձի ամփոփումն ու արդյունքների համեմատական դասակարգումը՝ ըստ տվյալ երկրների ժո-

ղովորդների ազգային առանձնահատկությունների ու դրանց վճռորոշ ազդեցության,

- վերոհիշյալ երկրներում տնտեսության հանրային կառավարման և տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կազմակերպման մեխանիզմներում ազգային առանձնահատկությունների՝ որպես խթանիչ գործոնների հաշվառման ու դրանց դրական ազդեցության ապահովման վերլուծությունը,

- Հայաստանի տնտեսության պետական կառավարման և առանձին տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կազմակերպման արդյունավետության վրա ազգային առանձնահատկությունների՝ որպես խթանիչ գործոնների փաստացի ազդեցության համեմատական վերլուծությունը,

- շուկայական տնտեսության հանրային կառավարման սկզբունքների և առանձին տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կազմակերպման կառուցակարգերի (մասնավորապես, կորպորատիվ սկզբունքների) տեղայնացման վերաբերյալ հիմնավորված առաջարկություններ ներկայացնելը, որոնք պետք է հնարավորինս հաշվի առնեն ազգային առանձնահատկությունները և ապահովեն դրանց խթանիչ գործոնի առավելագույն օգտագործումն ու բացասական ազդեցության չեզոքացումը:

Ուսումնասիրության արդյունքները պետք է իշխանության համապատասխան մարմինների կողմից առավելագույնս կիրառվեն երկրի որդեգրած՝ տնտեսության շուկայական համակարգի առանձնահատկություններն ու ուրվագծերը ճշգրտելու, երկրի տնտեսության զարգացման երկարաժամկետ (10 տարվա) ծրագիր մշակելու, համապատասխան օրենսդրական դաշտը ձևավորելու, տնտեսության հանրային կառավարման և տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կազմակերպման սկզբունքների տեղայնացման ու օպտիմալացման համար՝ նվազագույնի հասցնելով ազգային առանձնահատկությունների հետագա անտեսումը կամ «հայկական մենթալիտետի» անհարկի շահարկումները:

3. Հանրապետության փոքր ու միջին քաղաքներում և քաղաքատիպ ավաններում ՓՄՁ-ների զարգացումը

Փոքր ու միջին քաղաքներում և քաղաքատիպ ավաններում գործարարության և ՓՄՁ-ների զարգացման համար սկզբունքային նշանակություն ունեն դրանցում իշխանությունների կողմից ՓՄՁ-ներին

աջակցելու ուղղությամբ որդեգրված ռազմավարությունը, ինչպես նաև տնտեսության զարգացման երկարաժամկետ ծրագրերի առկայությունը⁵: Վերջիններիս իրականացման արդյունավետությունն իր հերթին մեծապես կախված է գործարարությանն աջակցելու ռազմավարության ու ծրագրերի հիմնավորվածությունից, դրանց իրագործման մարտավարությունից և իրականացման հետևողականությունից⁶:

Նշենք, որ Հայաստանի գրեթե ոչ մի քաղաք չունի քաղաքային տնտեսության զարգացման հայեցակարգ, երկարաժամկետ (առնվազն 10 տարվա) ծրագրեր և գործարարության աջակցության ռազմավարություն: Տեղական իշխանություններն ու գործարար շրջաններն իրենցից կախված ներքին հիմնախնդիրները վերլուծելու և հետևողական լուծումներ տալու փոխարեն հիմնականում զբաղված են ընթացիկ քաշքշուկներով, ձեռնարկատիրական գործունեությունը վնասող մասնակի ու սուբյեկտիվ միջամտությամբ, ինչպես նաև տվյալ մակարդակներում լուծումներ չունեցող ընդհանուր հիմնախնդիրները մատնացույց անելով և կենտրոնական իշխանությունների կողմից դրանք վերացնելուն սպասելով:

Ինչ խոսք, առանձին քաղաքների իշխանություններն ու գործարար շրջանները պետք է հստակ պատկերացնեն երկրի ընդհանուր տնտեսական իրավիճակը և նպաստեն դրա բարելավմանը: Այդուհանդերձ, նրանք իրենց ներքին ողջ ռեսուրսները, հնարավորություններն ու ինքնակառավարման լծակները առաջին հերթին պետք է կենտրոնացնեն իրենց քաղաքում կամ քաղաքատիպ ավանում տնտեսության համեմատաբար առաջանցիկ զարգացման համար առավել նպաստավոր պայմանների ապահովման ուղղությամբ:

Իրավիճակի պատկերը և դրա կտրուկ բարելավման հրամայական անհրաժեշտությունն առավել ցայտուն կլինեն, եթե փաստենք, որ փոքր և միջին քաղաքներում ու քաղաքատիպ ավաններում գործարար ակտիվության բարելավման ու տնտեսության զարգացման ճանապարհին առկա հիմնախնդիրներն անհամեմատ ավելի բարդ և սուր են քան մայրաքաղաքում: Վերը նշվածի հիմնական պատճառներից մեկն այն է, որ այդ քաղաքներում և քաղաքատիպ ավաններում առկա են լրա-

⁵ Ռազմավարություն ՓՄՁ զարգացման 2016-2018 թվականների, Ե., 2015, հոկտեմբեր:

⁶ Ծրագիր 2016 թվականի ՓՄՁ պետական աջակցության, Ե., 2015:

ցուցիչ և տեղային բնույթի մի շարք հիմնախնդիրներ: Դրանցից շատերն ընդհանուր են գրեթե բոլոր տարածքներում, և դրանց հնարավոր լավագույն լուծումները ևս, ըստ էության, ունեն ընդհանուր շատ կողմեր:

Այս ամենից բացի, առանձին քաղաքներում ու քաղաքատիպ ավաններում տնտեսության զարգացման հարցում բացակայում են մոդելային ծրագրերի կիրառման կարևորության գիտակցումը, ջանքերի ու հնարավորությունների միավորումը և այլն: Մյուս կողմից, դրանց մեծ մասը չունի ֆինանսական, տեխնիկական և մասնագիտական անհրաժեշտ միջոցներ՝ գործարարության զարգացման ռազմավարության, տնտեսության տարածքային զարգացման հայեցակարգերի, ռազմավարական ծրագրերի և դրանց իրագործման մարտավարության մշակման, համապատասխան կառույցների ձևավորման ու կադրերի պատրաստման համար:

Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ առաջարկում ենք հանրապետությունում գոյություն ունեցող ընդհանուր պայմանների շրջանակում ապահովել փոքր և միջին քաղաքների ու քաղաքատիպ ավանների տնտեսության, մասնավորապես ՓՄՁ-ների՝ համեմատաբար առաջանցիկ տեմպերով զարգացումը:

Այդ նպատակով անհրաժեշտ է մշակել այդ քաղաքներում գործարարության աշխուժացման և փոքր ու միջին բիզնեսի զարգացման համար համեմատական բարենպաստ պայմանների ձևավորման ու աջակցության մոդելային ռազմավարություն և երկարաժամկետ մոդելային ծրագրեր, որոնց հիմքում պետք է ընկած լինեն նախնական ուսումնասիրությունների միջոցով բացահայտված և տեղական իշխանությունների իրավասության սահմաններում լուծելի խնդիրները, դրանց հաղթահարման ընդհանուր մոտեցումները, առաջարկները, լուծումներն ու սկզբունքները:

Այդ ռազմավարությունն ու ծրագրերը պետք է ուղղված լինեն փոքր ու միջին քաղաքների և քաղաքատիպ ավանների համեմատական առավելությունների զարգացմանն ու արդյունավետ օգտագործմանը, ինչպես նաև թույլ կողմերի վերացմանն ու դրանց ազդեցության նվազեցմանը: Մոդելային ռազմավարության ու ծրագրերի մշակումից հետո դրանք պետք է տեղայնացնել առանձին շահագրգիռ քաղաքների համար և հետևողականորեն իրականացնել՝ միաժամանակ ապա-

հովելով այդ քաղաքների ջանքերի, հնարավորությունների ու փորձի միավորումը ծրագրերի մշակման և իրականացման ընթացքում:

Առաջարկվող ծրագրի իրականացումն ու ՓՄՁ-ների զարգացման բնագավառում առանձին շահագրգիռ փոքր ու միջին քաղաքների և քաղաքատիպ ավանների ջանքերի միավորումը, վերը նշվածից բացի, միաժամանակ լրացուցիչ հնարավորություններ կտան՝

- զգալիորեն տնտեսել նույն խնդիրների ինքնուրույն լուծման դեպքում անհրաժեշտ ֆինանսական, ժամանակային, մասնագիտական ու տեխնիկական միջոցները,
- նվազագույնի հասցնել հայեցակարգերի և ծրագրերի, ինչպես նաև դրանց իրականացման մարտավարության մշակման, գործնական իրագործման ու վերահսկողության սխալները,
- օժանդակել փոքր ու միջին քաղաքների և քաղաքատիպ ավանների տնտեսական ինտեգրման գործընթացներին,
- ապահովել պետական իշխանության կենտրոնական մարմիններում փոքր ու միջին քաղաքների և քաղաքատիպ ավանների տնտեսության զարգացման վերաբերյալ միասնական քաղաքականության ձևավորումը և այլն:

Այսպիսով, ներկայումս ՀՀ-ում հանրային կառավարման հնչեղություն ունեցող գերակա ուղղություններն են՝ գործարարի հանրային կերպարի ձևավորումը և արմատավորումը, տնտեսության վրա ազգային առանձնահատկությունների ազդեցության հաշվի առնելը և հանրապետության փոքր ու միջին քաղաքներում ՓՄՁ-ների զարգացումը: Դրանցից յուրաքանչյուրի բարելավման համար ներկայացվող համալիր միջոցառումները և համապատասխան քայլերը թույլ են տալիս նշված ուղղությունների համար նշմարել տնտեսական քաղաքականության տարրեր:

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И МЕРОПРИЯТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ХАЧАТУРЯН А.В.

Резюме

На сегодняшний день в Армении приоритетными направлениями общественного управления являются: формирование и укоренение общественного имиджа предпринимателя; учет влияния национальных особенностей на экономику; развитие малого и среднего бизнеса в малых и средних городах республики.

В целях совершенствования каждого из этих направлений представлены комплексные меры, призванные определить элементы экономической политики для указанных направлений.

PRIORITY DIRECTIONS AND EVENTS OF SOCIAL MANAGEMENT OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

A. KHACHATURYAN

Abstract

According to the author, currently the priority directions of public administration in Armenia are; the formation and strengthening of the public image of the businessman, the impact of national peculiarities on the economy and the development of SMEs in small and medium-sized cities of the RA.

For improvement of each of them complex measures and corresponding steps were introduced with the aim to identify elements of economic policy for the mentioned directions.